

Social Capital and Development Dimension

Namon Tanintayangkul¹ & Worapoj Promjuk²

Received	Reviewed	Revised	Accepted
09/04/2022	15/04/2022	18/04/2022	25/04/2022

Abstract

Social capital is a concept that is widely mentioned in post-modern era. The development in the past period flourished in term of economic, industry and market system. Nonetheless, it affected economic, society, and environment of small countries which resulted in a late progress of human living. This makes post-modern era to develop social concept to be a part of development and that is social capital.

Social capital is a pattern of human relationship in daily life such as building good image, making friendship, interaction for sharing knowledge of individuals and forming various social activities. Social capital refers to trustworthiness that creates social network by connecting members to institute network. Such network includes trustworthy and social exchange norm which is a strong social network linking to other concept such as cultural capital. Even the concept of community economic is called cultural economic because most economic activities are based on culture, community culture, or Thai local culture. Moreover, economic activities are not separated from culture, especially community economic in Thai villages. If social capital is viewed as a development dimension, it is described that social capital is based on the concept of capital. Capital is a word in daily life covering natural resources, social relationship from family to friends and other career groups in a society. In addition, it is possible to fundraising in economic by aspects of groups and networks, trustworthiness, unity, activities, and cooperation.

Keyword Social Capital, Development Dimension, Community Development

¹ Roi Et Rajabhat University email : Namontanin@gmail.com

² Roi Et Rajabhat University email : worapoj@reru.ac.th

ทุนทางสังคมกับมิติของการพัฒนา

ณมน ธนินธญากร³ & วรพจน์ พรหมจักร⁴

บทคัดย่อ

ทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในยุคหลังความทันสมัย โดยที่การพัฒนาในระยะที่ผ่านมาได้สร้างความเจริญในแง่ของเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและระบบตลาด แต่ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างผลกระทบให้กับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของประเทศขนาดเล็ก ซึ่งส่งผลต่อการรูปแบบในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ก้าวตามการพัฒนาไม่ทัน ทำให้ในยุคหลังการพัฒนาพัฒนาได้มีการนำแนวคิดทางสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา และหนึ่งในแนวคิดนั้นก็คือแนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม คือ รูปแบบของความสัมพันธ์ที่อยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพ การปฏิสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลและก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ซึ่งทุนทางสังคม หมายถึง ความไว้วางใจเป็นกลไกที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม โดยเชื่อมโยงเข้ากับการเป็นสมาชิกในเครือข่ายเชิงสถาบัน ซึ่งภายในจะประกอบไปด้วยความไว้วางใจ และ บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนทางสังคม กล่าวคือ เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง และนำไปสู่การเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดอื่น เช่น แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนอาจเรียกได้ว่าเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เพราะโดย ส่วนมากแล้ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนมักอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชน หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจมักมีได้ แยกออกไปจากวัฒนธรรม โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย ซึ่งถ้าจะมองทุนทางสังคมในมิติของการพัฒนาที่ต้องอธิบายว่าทุนทางสังคมมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องทุน ที่เป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม ตั้งแต่ครอบครัวขยายไปสู่กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนและสังคม ตลอดจนการสามารถระดมทุนได้ในทางเศรษฐกิจโดยผ่านมิติของกลุ่มและเครือข่าย ความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และกิจกรรมและความร่วมมือ

คำสำคัญ ทุนทางสังคม มิติของการพัฒนา การพัฒนาชุมชน

³ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, Email : Namontanin@gmail.com

⁴ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, Email : worapoj@reru.ac.th

บทนำ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อเมริกาจึงมีความพยายามอย่างหนักในการเผยแพร่ลัทธิเสรีประชาธิปไตยโดยผ่านแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการป้องกันและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งปรากฏการณ์สงครามเย็น (Cold War) ในช่วงปี 1960 – 1970 นักวิชาการชาวฝรั่งเศส เซิร์จ ลาตุซ์ ได้วิเคราะห์รูปแบบการแนวคิดการพัฒนากระบวนการพัฒนาของโลกที่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการผูกติดการพัฒนาทางวัตถุ เป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ มี 3 กระบวนการ คือ 1.กระบวนการอุตสาหกรรมปฏิวัติ ที่อธิบายการเกิดอุตสาหกรรมแบบชาติตะวันตก การลงทุนจากต่างชาติโดยใช้เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อน 2. กระบวนการเมืองพัฒนาที่นำเสนอแนวคิดการขยายตัวของความเป็นเมืองและกีดขนาดของชนบท นำมาสู่การล่มสลายของสังคมชนบท 3. ลัทธิสร้างชาติสมัยใหม่ คือการสร้างคามสมัยภายในชาติโดยใช้เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญพร้อมๆกับการละเลย ลดบทบาทชนบทธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าที่สำคัญของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มีทรงอิทธิพลที่สนับสนุนการพัฒนากระแสหลักหนึ่ง คือ “The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto” ของ Rostow (1960) ซึ่งกล่าวถึงในด้านการเติบโต ทางเศรษฐกิจ มี 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการเป็นสังคมแบบจารีต (traditional society) 2) ขั้นตอนการเปลี่ยนผ่าน (transitional stage) มีลักษณะเงื่อนไข (preconditions) จำเป็นสำหรับ “การทะยานขึ้น” 3) ขั้นตอนการทะยานขึ้น (take-off) เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ (มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม) 4) ขั้นตอนการก้าวขึ้นสู่การเจริญเต็มที่ (drive to maturity) และ 5) ขั้นตอนการบริโภคมวลชน (mass-consumption) มีการบริโภคอยู่ในระดับสูงประกอบด้วยสินค้าและบริการหลากหลาย ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกและสวัสดิการต่างๆ ซึ่งได้มีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของความเจริญเติบโตของการพัฒนาด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและรายได้ต่อหัวของประชากร เป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นความเจริญก้าวหน้าของวัตถุ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงหมายถึงรูปแบบเศรษฐกิจที่มีเอกชนเป็นผู้ถือครองทรัพย์สินในการผลิตและแสวงหาประโยชน์จากการทรัพย์สินนั้น ซึ่งอยู่ในรูปแบบของที่ดิน เครื่องไม้เครื่องมือ เทคโนโลยี รวมถึงรูปแบบของเงินตรา Etik Olin Wright (แปลโดย พงษ์ประภัสสร แสงสุริยง) ได้ให้นิยามทุนนิยมในหนังสือ How to ต่อต้านทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 (น.24) ว่าทุนนิยมมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งบางคนเปรียบเทียบทุนนิยมเป็นเหมือนเศรษฐกิจรูปแบบตลาดที่มีการ ซื้อ-ขายกันโดยความสมัครใจ หรือในบางครั้งก็เรียกว่าระบบตลาดเสรี และมีรูปแบบการควบคุมโดยรัฐให้น้อยที่สุด ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบชนชั้นที่นายทุนครอบครองปัจจัยในการผลิตกับชนชั้นแรงงานในฐานะลูกจ้าง

ในระยะเวลาต่อมาการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดปัญหาและความไม่สมดุลของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม และแนวทางในการพัฒนา

ที่ผ่านมาได้นำโลกเข้าสู่วิกฤติในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ คือช่องว่าง ระหว่างคนรวยและคนยากจน ระหว่างประเทศที่ร่ำรวยกับกับประเทศที่ยากจน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรม ความขัดแย้ง ความรุนแรงและนำไปสู่การแตกสลายสังคม (Social Disintegration) รวมถึงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทำให้เกิดสภาวะโลกร้อน ภัยธรรมชาติและความแห้งแล้ง วิกฤติใหญ่ของโลกเป็นวิกฤติอารยธรรม (Civilization Crisis) ที่มากับอารยธรรมตะวันตก ซึ่งรูปแบบอารยธรรมบริโภคนิยม อารยธรรมวัตถุนิยม (Wasi, P., 1998) นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาประเทศแบบที่ผ่านมายังทำให้ชุมชนจำนวนมากสูญเสียวิถีชีวิตและความรู้ที่สั่งสมมาของชุมชนถูกผนวกเข้ากับกระบวนการพัฒนาในลักษณะของฐานรากทรัพยากร (Havanon, N. and Rattanarotsakul, P., 2007) ทำให้เกิดการถกเถียงถึงรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมาถึงวาทกรรมการพัฒนาว่านอกจากไม่สร้างให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนยังก่อให้เกิดปัญหาความแบ่งแยกของสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนาและการด้อยพัฒนา ซึ่งพบเห็นทั่วไปในการพัฒนาระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ และภายในประเทศ การพัฒนาตามประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังสร้างปัญหาและความทันสมัยอาจไม่ใช่สิ่งที่น่าดึงดูดอีกต่อไป เพราะความทันสมัยตามพร้อมกับการพัฒนาอุตสาหกรรม การเปลี่ยนของเทคโนโลยี โดยไม่ได้คำนึงถึงปัญหาทางนิเวศวิทยา ขาดการประเมินคุณค่าของท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำถามคือการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยแบบไหน หลายทศวรรษของการพัฒนาไม่สามารถวัดผลได้ตามความคาดหวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแอฟริกา ลาตินอเมริกาบางส่วน และเอเชียใต้ (Pieterjse, 2009)

ภายหลังยุคความทันสมัยได้มีข้อวิพากษ์แนวคิดของความทันสมัยที่ไม่สร้างสามารถสร้างให้เกิดการพัฒนาได้ จึงได้มีการนำเสนอถึงแนวคิดทางเลือกใหม่ของการพัฒนา ตลอดจนแนวคิดของการพัฒนาโดยมองปัญหาที่และจุดอ่อนของการพัฒนาที่ผ่าน ซึ่งหนึ่งในแนวคิดการพัฒนาทางเลือกที่ถูกกล่าวถึงคือแนวทางสังคม Lyda J. Hanifan นักวิชาการด้านการศึกษาก็กล่าวถึงทุนทางสังคมครั้งแรกในปี ค.ศ.1920 ซึ่งได้อธิบายถึงรูปแบบสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่อยู่ในรูปแบบของการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ รวมถึงการติดต่อสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดเป็นหน่วยทางสังคม ซึ่งบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดทุนทางสังคมตามแนวคิดของนักวิชาตะวันตก และแนวคิดของนักวิชาตะวันออก การนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการนำทุนทางสังคมไปใช้กับมิติของการพัฒนาที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความหมายของทุน

สำหรับ “ทุน” มีความหมายที่หลากหลายในทั้งในรูปแบบของรูปธรรมและนามธรรม แต่โดยส่วนใหญ่ทุนจะมีความหมายในแง่เชิงเศรษฐศาสตร์ อัดัม สมิท เป็นนักเศรษฐศาสตร์ในยุคแรกๆ ที่ให้คำจำกัดความของทุน ซึ่งได้แจกแจงว่าทุนของประเทศหรือในสังคมหนึ่งประกอบไปด้วย 1.

เครื่องมือในการประกอบอาชีพ 2. สิ่งปลูกสร้างที่ไม่ใช่ที่พักอาศัยแต่อาจถือว่าเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ 3. สิ่งปรับปรุงที่ดินให้มีความเหมาะสมในการเพาะปลูก 4. คุณภาพของประชากร 5. เงินตรา 6. อาหารในมือของผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายซึ่งหวังกำไรจากการขาย 7. วัสดุสำหรับการผลิตหรือวัสดุที่สำเร็จแล้วบางส่วน ซึ่งอยู่ในมือของผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย 8. สิ่งของที่สำเร็จแล้ว นอกจากนี้แนวคิดในเรื่องทุนของ Wayland (1837) และ N.A. Nicholson ตีความหมายของทุนคือเน้นไปที่มูลค่าเพิ่มที่เกิดจากตัวของทุนนั่นเอง

คาร์ล มาร์กซ เป็นนักวิชาการคนสำคัญที่ซึ่งเป็นผู้นำทางความคิดในเรื่องระบบสังคมนิยม ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ของทุนกับแรงงานที่เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้น กล่าวคือ เป็นความไม่ลงรอยกันระหว่างการขูดรีดเอาเปรียบของเจ้าของทุน และแรงกดดันจากการถูกกดขี่โดยอาศัยความจำเป็นทางเศรษฐกิจของแรงงาน ซึ่งเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากการที่เจ้าของทุนได้พยายามดูดซับมูลค่าส่วนเกิน โดยเอาเปรียบให้ให้ผู้ใช้แรงงานทำงานเกินค่าจ้าง และต้องอยู่ในสภาพการจ้างงานสภาพแวดล้อมในการทำงานรวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่ดีเลวร้าย เพื่อเป็นผู้นำปัจจัยการผลิตทุกอย่างจนกระทั่งสามารถผลิตสินค้าให้เกิดมูลค่าเพิ่ม แต่สินค้าที่ผลิตได้กลับเป็นกรรมสิทธิ์ของนายทุนเพียงเพราะนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต ดังนั้นทุนจึงมีบทบาทสำคัญในการแบ่งแยกระบบสิทธิ์ของสินค้าขั้นสุดท้าย

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการกล่าวถึงคำว่าทุน คนส่วนใหญ่มักมีความเข้าใจว่าทุนที่อยู่ในรูปแบบของทรัพย์สินเงินตรา วัตถุดิบของหรือในรูปแบบของเครื่องจักร ซึ่งเป็นการมองในมิติที่มีความเกี่ยวข้องในเชิงของเศรษฐศาสตร์ แต่ถ้าหากพิจารณา “ทุน” จากที่กล่าวมาในส่วนต้นของทุนจะเห็นได้ว่ามีนอกจากทุนยังมีความหลากหลายที่อยู่ในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติ(ที่ดิน ความอุดมสมบูรณ์) ทรัพยากรมนุษย์(แรงงานและการพัฒนาศักยภาพ) องค์ความรู้ต่างๆที่ได้รับการถ่ายทอดและความชำนาญที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล จะเห็นได้ว่าทุนมีความหมายที่กว้างขวางมากขึ้น และทุนอีกประการที่ได้รับ การกล่าวถึงและยอมรับในแง่ของการพัฒนาในทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคหลังความทันสมัย คือแนวคิดทุนทางสังคม ซึ่งเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มและยังมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าไรก็จะเกิดผลดีในแง่ของการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ที่สำคัญคือการเพิ่มพูนทุนในสังคมของมนุษย์ก่อให้เกิดการยึดโยง เกิดคุณค่า นำมาสู่การแลกเปลี่ยนแลกกันในการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจได้

ทุนทางสังคม

แนวคิดหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงในยุคหลังความทันสมัย (Post Modernization) ได้แก่ แนวคิดทุนทางสังคม Hirschman (1984) นักปรัชญาทางสังคมได้เปรียบเทียบว่าทุนทางสังคมเป็นเหมือน

ทรัพยากรทางศีลธรรม (Moral Resource) และสินค้าสาธารณะ ที่มนุษย์ในสังคมสามารถใช้ประโยชน์ได้และสามารถใช้ได้ไม่มีวันหมดเป็นทรัพยากรที่จะไม่มีประโยชน์เลยหากไม่ได้ถูกนำออกมาใช้ แนวคิดทุนทางสังคม ได้แพร่หลายมากขึ้นหลังจากมีการถกเถียงกันเรื่องแนวคิดประสังคัม จากการที่ Putnam และนักวิชาการอีกหลายคน ได้อธิบายถึงการนำวิถีชีวิตที่เหมาะสมของสังคมคืนกลับมา Hanifan (1920) นักวิชาการด้านการศึกษา ได้อธิบายถึงทุนทางสังคมในหนังสือของเขาเรื่อง Rural school community center ว่ามันคือสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพ การเห็นอกเห็นใจกัน ในการสร้างทุนทางสังคมก็มีความเหมือนกับการองค์กรทางธุรกิจที่ต้องเริ่มจากการสะสมทุน โดยที่ปัจเจกบุคคลจะต้องสร้างสร้างมิตรภาพและต้องเป็นสมาชิกของสังคมที่ใหญ่กว่าครอบครัวและนำมาสู่การได้ประโยชน์จากการคบค้าสมาคม ในส่วนของประเทศไทยปรีดี พนมยงค์ เป็นนักวิชาการไทยคนแรกที่ทำให้ความสำคัญกับกับแล้วคิดทุนทางสังคม ซึ่งได้สะท้อนผ่านแนวคิดสหกรณ์และวิถีชีวิตของชาวนาไทย (Romratanaphan, W., 2005) ทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่เป็นรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ให้ความสำคัญด้านสังคมไปที่ความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบ เกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจ เช่น ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เครือญาติ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานโดยไม่ต้องมีค่าตอบแทนหรืออาศัยการแลกเปลี่ยนผ่านระบบกลไกของตลาด (Srisuphan, P., 2004; Prompakping, B., 2013)

ทุนทางสังคมตามแนวคิดนักวิชาการตะวันตก

Coleman (1988) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเกิดขึ้น ความไว้วางใจเป็นกลไกที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมและก่อให้เกิดการกระทำร่วมกัน โดยผ่านความคาดหวัง ภาระผูกพัน และการไว้วางใจกันจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม Bourdieu (1983) ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่าเป็นการนำเอาทรัพยากรหรือศักยภาพ มาใช้โดยเชื่อมโยงเข้ากับการเป็นสมาชิกในเครือข่ายเชิงสถาบัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์สมคั่นเคยและจะทำให้สมาชิกได้มีทุนร่วมกันในฐานะของกลุ่ม Bourdieu ยังได้อธิบายถึงทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงกับ ทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นว่ามีบทบาทในการผลิตซ้ำทางชนชั้น ทุนทางเศรษฐกิจที่มีทุนทางสังคมเข้าไป เกี่ยวข้อง เช่น ในคลับที่มีชื่อเสียงก็มีการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการสร้างทุนทางเศรษฐกิจสังคัม Robert D.Putnam นักวิชาสายรัฐศาสตร์ได้ลดทอนทุนทางสังคมให้อยู่ในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคม Putnam อธิบายว่าเครือข่ายทางสังคมคือ แกนกลางของทุนทางสังคม ซึ่งภายในจะประกอบไปด้วยความไว้นื้อเชื่อใจ และ บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนทางสังคัม กล่าวคือ เครือข่ายทางสังคัมที่เข้มแข็ง จะถักทอ/ยึดติดกันไว้ด้วยสายใยแห่งความไว้นื้อเชื่อใจ Putnam อธิบายเรื่องเครือข่ายและบรรทัดฐานทางสังคัมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเอื้อประโยชน์ต่อกัน และกันว่าเป็นทุนทางสังคัม เพราะเครือข่าย คือ ทุนทางสังคัมในรูปแบบหนึ่งที่สร้างคุณประโยชน์ทั้งใน

ระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม รวมทั้งสามารถลงทุนสร้างเครือข่ายได้ นอกจากนี้ยังได้มีการเชื่อมโยงมาใช้ระหว่างกลุ่มต้องมีสิ่งที่ยึดโยงสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งถึงเป็นความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมภายในกลุ่มทำให้เกิดการเชื่อมโยงนั้นคือลักษณะของเครือข่ายนั่นเอง ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์ประชาสังคมนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

ทุนทางสังคมตามแนวคิดนักวิชาการตะวันตก

หากจะกล่าวถึง “ทุนทางสังคม” ที่แปลมาจากคำว่า “Social Capital” ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำใหม่ที่เริ่มมีขึ้นในสังคมไทยช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 และจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นทำให้ประเทศไทยต้องหันมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศโดยที่รัฐบาลกำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Program: SIP) ขึ้นในประเทศไทยเพื่อให้มีการเริ่มใช้แนวคิดทุนทางสังคมอย่างเป็นทางการครั้งแรก โดยได้มีการกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรม ความเป็นชุมชน รวมถึงองค์รภาคประชาชน ซึ่งกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคม คือ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมไทย ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น (Soonthornmeesathien, N., 2009) Natsupa, C. (2003) เศรษฐกิจชุมชน อาจเรียกได้ว่าเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เพราะโดย ส่วนมากแล้ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนมักอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชน หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจมักมีได้ แยกออกไปจากวัฒนธรรม โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อพึ่งตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ Fukuyama ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเรื่องเครือข่ายทางสังคมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยชี้ว่าคุณค่าของความไว้วางใจจะให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคมเป็นกลุ่มของค่านิยมหรือบรรทัดฐานที่ไม่เป็นทางการที่มีอยู่ระหว่างสมาชิกและกลุ่มที่เปิดโอกาสให้พวกเขาสามารถร่วมมือกับคนอื่นได้ และถ้าสมาชิกของกลุ่มเกิดความคาดหวังว่าคนอื่นจะมีความน่าเชื่อถือและมีความซื่อสัตย์ เขาก็จะไว้วางใจคนอื่นเหล่านั้น ซึ่งความไว้วางใจนี้เองที่เป็นเหมือนสารหล่อลื่นที่ทำให้กลุ่มหรือองค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนา

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องทุน ที่เป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ทางทางสังคม ตลอดจนการสามารถระดมทุนได้ในทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทางสังคมในบางครั้งมักถูกมองข้ามเนื่องจากมีลักษณะที่เป็นรูปธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมเป็นความได้เปรียบของกลุ่มคนหรือชุมชน เนื่องจากทุนทางสังคมเกิดขึ้นจากกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ความเห็นอกเห็นใจกันและมีสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน และใช้รูปแบบความสัมพันธ์ในการร่วมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพราะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพ และขยาย

ขอบเขตทางธุรกิจก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานตั้งแต่ ครอบคลุมขยายไปสู่กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนและสังคม ที่มุ่งมั่นเพื่อส่วนรวมร่วมกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการดำเนินการต่าง ๆ ใน ชีวิตและสังคมตน

มิตigroupและเครือข่าย (Groups and Social Network)

Bourdieu (1990 อ้างใน Srisuphan, P., 2004) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่สังคมให้มา แต่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัวก็มีการให้นิยามตามความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะการก่อรูปทางสังคม (Social Formation) กลุ่มเป็นแหล่งที่ปัจเจกชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าประสงค์ร่วมกันและเป็นแหล่งให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน Putnam (2002 อ้างใน Srisuphan, P., 2004) เมื่อกลุ่มมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นก็จะก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเป็นการขยายโอกาสในการแสวงหาแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการขยายตัวและความเข้มแข็ง นอกจากนี้การรวมตัวกันของกลุ่มทำให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมา และชุมชนที่มีองค์ประกอบด้านเครือข่ายสูงก็ส่งผลให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพื่อนและจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองหรือการพึ่งพา กันภายในชุมชนมากขึ้น

มิตigroupและความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Mutual trust and Solidarity)

ชุมชนที่มีองค์ประกอบในด้านของความไว้วางใจกันก็สามารถที่จะสร้างความร่วมมือภายในชุมชนและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว จนสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันรวมทั้งก่อให้เกิดความสามัคคีในการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนด้วยความสามัคคีภายในชุมชนจะเป็นรากฐานและแรงผลักดันที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน ความช่วยเหลือในระดับโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ภายในชุมชน ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าว สรุปได้ว่าชุมชนที่มีระดับทุนทางสังคมในมิตigroup ความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวสูง โอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน สันติ สงบสุข ก็จะสูงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความ ไว้วางใจและความไว้วางใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นรากฐานของการให้ความร่วมแรงร่วมมือร่วมใจและ ความสามัคคีในการพัฒนาชุมชน และแก้ไขปัญหาภายในชุมชนอย่างจริงจัง (Fukuyama, 1995 อ้างใน Ruangudom, N., 2011)

มิตigroupกิจกรรมและความร่วมมือ (Collective action and Participation)

Havanon, N. and Rattanaotsakul, P. (2005) กล่าวว่า เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของความสัมพันธ์มากนักในชุมชนยังสามารถนำทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการปรับตัว ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนทางสังคมสืบเนื่องมา เช่น การออมเงินร่วมกัน การลงทุนร่วมกัน การร่วมกันจัดงาน การหาตลาด หรือการร่วมกันทำงานต่างๆของชุมชน ฯลฯ การที่คนจะร่วมมือร่วมใจกันอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องคนจะต้องมีความไว้วางใจกัน มีจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ขึ้นมารองรับการดำเนินการต่างๆ จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์กติกา อันเป็นบรรทัดฐานที่คนจะต้องปฏิบัติตาม ไปสู่กระบวนการขั้นสุดท้าย คือ การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยทั่วไปการที่คนเข้ามามีความสัมพันธ์กันก็เพื่อให้สามารถทำกิจการหรือดำเนินการใดๆให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีนัยผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นผลได้ในรูปของเงิน ผลผลิต หรือแม้แต่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ผลที่ได้นี้อาจกระจายสู่สมาชิกหรือคนที่เข้าร่วมในระบบความสัมพันธ์อย่างเสมอภาค

บทสรุป

แนวคิดทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่เริ่มมีการกล่าวถึงในยุคแนวคิดหลังการพัฒนา (Post development) เนื่องจากการพัฒนาในยุคเริ่มต้นนั้นเริ่มมีการใช้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รายได้ต่อหัวของประชากร เป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนาและการด้อยพัฒนา โลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและเกิดประเทศโลกที่สามที่ไม่สามารถก้าวตามการพัฒนาได้ทันส่งผลให้เกิดภาวะด้อยพัฒนาในการพัฒนา โดยเริ่มจากแนวคิดในเรื่องของทุนที่อยู่ในรูปแบบของสิ่งของที่เป็นรูปธรรม และได้มีการพยายามในการให้ความหมายของทุนที่แตกต่างกันออกไป ภายหลังทุนในถูกในความหมายในมิติที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมในแง่ของจิตใจ ความดีงาม รวมถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นเครือข่าย ที่ไม่ได้ส่วนของทุนที่เป็นกายภาพเรียกว่าทุนทางสังคม ที่มาของของทุนทางสังคมเป็นการพยายามรื้อฟื้นความเป็นชุมชนที่สูญหายไปจากการพัฒนาในยุคความทันสมัย โดยทุนทางสังคมเมื่อมองในมิติที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้นก็จะมองเห็นได้ว่าสิ่งที่อยู่ในกิจกรรมที่เป็นโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นลักษณะการก่อรูปทางสังคม (Social Formation) ทำให้เกิดกลุ่มเป็นแหล่งที่ปัจเจกชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันรวมทั้งก่อให้เกิดความสามัคคีในการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนา

Reference

Coleman, J. S. (2000). *Social capital in the creation of human capital*, LESSER, ERICL, *Knowledge and social capital*. Boston: Butterworth Heinemann.

- Hanifan, L. J. (1920). Cited in Woolcock, M. and Narayan, D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *World Bank Research Observer*, 15 (2) : 225-249.
- Havanon, N. and Rattanaotsakul, P. (2005). *Research results on strengthening social capital for strong communities*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Committee.
- Havanon, N. and Rattanaotsakul, P. (2007). Foundational theory on community strength. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Natsupa, C. (2003). *Foreword by the head of the community economic research project. In Suwit Teerasasawat, (Editor). Economic History of Isan Village Community*. Bangkok : Creative Publishing.
- Prompakping, B. (2013). *Concepts and theories of development: from material wealth to national well-being*. Khon Kaen : Khon Kaen University Printing House.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone : The collapse and revival of American Community*. New York : Simon and Schuster.
- Romratanaphan, W. (2005). *Social Capital*. Bangkok : Duan October Printing House.
- Rostow, W. W. (1960). *The stages of economic growth: A non-communist Manifesto*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Ruangudom, N. (2011). *The relationship between self-reliance and social capital of the Khlong Lat Mayom Floating Market Community, Bang Ramat Subdistrict, Taling Chan District, Bangkok*. Nakhon Pathom : Silpakorn University.
- Soonthornmeesathien, N. (2009) . *Social Capital and Community Enterprise Management: A Case Study of Bang Son Sub-district Community Enterprise, Hua Non Village, Bang Son Sub-district, Pathio District, Chumphon Province*. Bangkok: Thammasat University.
- Srisuphan, P. (2004). *Social capital discourse: concept formation and action process. in the Thai development context (1997 - 2003)*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Wasi, P. (1998). *National strategy. for economic strength Society and morality*. Bangkok: Mo Ban Publishing House.